

•
ANALELE ȘTIINȚIFICE
ALE
UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA”
DIN IAȘI
(SERIE NOUĂ)

ISTORIE

TOM LXX
2024

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Nelu Zugravu (Iași), Neculai Bolohan (Iași), Alexandru-Florin Platon (Iași), Petronel Zahariuc (Iași), Ștefan S. Gorovei (Iași), Maria Magdalena Székely (Iași), Cristian Ploscaru (Iași), Claudiu Topor (Iași), Gabriel Leanca (Iași), Gheorghe Iacob (Iași), Ovidiu Buruiană (Iași), Victor Spinei, membru al Academiei Române (Iași), Ioan Aurel Pop, președintele Academiei Române (Cluj-Napoca), Ovidiu Cristea (București), Rudolf Dinu (București), Antal Lukács (București), Ion Eremia (Chișinău), Ion Varta (Chișinău), Dennis Deletant (Londra), Carol Iancu (Montpellier), Hans-Christian Maner (Mainz).

COMITETUL DE REDACȚIE:

Laurențiu Rădvan (redactor șef),
Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Ionuț Nistor, Adrian-Bogdan Ceobanu,
Adrian Vițalaru (secretar de redacție),
Mihai-Bogdan Atanasiu (secretar de redacție).

Responsabilitatea pentru opiniile exprimate în textele publicate revine în exclusivitate autorilor.

Manuscrisele, cărțile și revistele propuse pentru schimb,
ca și orice corespondență se vor trimite redacției:

Laurențiu Rădvan

Facultatea de Istorie
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
B-dul Carol I 11,
700506, Iași, România
Tel.: 40-(0)232-20.12.74
e-mail: radvan@uaic.ro

ISSN 1221-843X
eISSN 2821-4617
Printed in Romania

CUPRINS

Rețeaua consulară a României (1918-1947): organizare, personal, regulamente

Adrian-Bogdan Ceobanu, Daniel Cain, <i>Destinul unui fost consul onorific al României la Moscova: Pierre Guérin</i>	9
Lucian Leuștean, <i>Consulatul / Secția consulară a Legației României la Budapesta în cadrul „războiului rece” româno-maghiar în primii ani interbelici</i>	27
Adrian Vițalaru, <i>Un consul al României în Polonia interbelică: George-Traian Gallin</i>	37
Ionel Doctoru, <i>Rețeaua consulară a României din Franța (1924-1926)</i>	53
Elinor Danusia Popescu, <i>Politisation du serment consulaire roumain dans l'entre-deux-guerres. Etude de cas: l'Allemagne nazie</i>	75
Vasile Ungureanu, Ionuț Nistor, <i>Diplomatul Nicolae Țimiraș – un strănepot al lui Ion Creangă în slujba României</i>	83

Mădălina Sava-Moise, <i>Ceramica de tip roman provincial din Muntenia în secolele II-III p. Chr.</i>	113
Nelu Zugravu, <i>De Heliogabalo fertur (ferunt), dicitur...</i>	127
Yanko M. Hristov, <i>Legal and Matrimonial Implications of Captivity in Digest XLIX.15 of Emperor Justinian I (527-565)</i>	139

Adrian-Ionuț Gilea, <i>Piese de armament din perioada medievală. Un cap de buzdugan din colecția „Muzeului Vasile Pârvan” Bârlad</i>	153
Daniel Mirea, <i>La început de domnie. Vlad Călugărul în anii 1481-1482</i>	163
Petronel Zahariuc, <i>Despre schitul Corni (ținutul Putna), ctitoria marelui vornic Alexandru Ramandi, metoc al mănăstirii Dohiar de la Muntele Athos</i>	189
Ștefan S. Gorovei, <i>O pagină din istoria unui monument celebru: Bălinești</i>	217
Mariana Lazăr, <i>Marele hrisov domnesc conferit de Mihai Racoviță mănăstirii Cotroceni</i>	233
Gheorghe Lazăr, <i>Comerțul cu produse alimentare în Țara Românească (secolul al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea)</i>	255

Mădălin Anghel, „ <i>A strigat cu glas mare ca din partea obștii</i> ”. Actorul Ioan Poni și un incident al frământărilor de la Iași din 1846	277
Mihai Chiper, „ <i>Și dacă ne ocolește drumul de fier?</i> ” Competiție regională, interese economice și blocaje militare în configurarea rețelei de căi ferate din Moldova (1859-1914)	289
Laurențiu Rădvan, <i>Focul din ianuarie 1880 și Palatul domnesc din Iași</i>	313
Claudiu-Lucian Topor, <i>Memoirs from the time of military occupation: Romania's Europeanisation and Germany's civilising mission (1916-1918)</i>	327
Cătălin Botoșineanu, <i>Grădinile școlare ale așezămintelor primare rurale. Studiu de caz: Inspectoratul școlar regional Iași (1900-1940)</i>	337
Dragoș Jipa, <i>Literatură franceză, diplomație culturală și Rezistență. Michel Dard între Institutul Francez și Universitatea din București (1940-1946)</i>	357

<i>Recenzii și note bibliografice</i>	373
Paula Fredriksen, <i>Pe când creștinii erau evrei: Prima generație</i>, traducere din limba engleză de Dionisie Constantin Pîrvuloiu, București, Editura Humanitas, 2023, 270 p. (Constantin Ciobanu); Liviu Pilat, <i>Moldova, Sfânta Coroană și regii Jagielloni. Vasalitate, putere și gândire politică (1387-1526)</i>, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2023, 404 p. (Alexandru Gorea); Lidia Cotovanu, <i>Émigrer en terre valaque. Estimation quantitative et qualitative d'une mobilité géographique de longue durée (seconde moitié du XVe – début du XVIIIe siècle)</i>, Brăila, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2022, 466 p. (Bibliothèque de l'Institut d'Études Sud-Est Européennes, 21) (Cristiana Murariu); Julia Derzsi, <i>Delict și pedeapsă. Justiție penală în orașele din Transilvania în secolul al XVI-lea</i>, Cluj-Napoca, Editura Egyetemi Műhely, Societatea Bolyai, 2022, 346 p. (Laurențiu Rădvan); <i>Figures de veuves à l'époque moderne (XVIIe et XVIIIe siècles): Images d'un statut social accepte, cache, revendique?</i> [Figures of Widows in Modern Era (17th and 18th Centuries): Images of an Accepted, Hidden, Claimed Social Status?], sous la direction de Florence Fesneau et Maël Tauziède-Espariat, Paris, Éditions du GHRAM, 2023, 151 p. (Elena Bedreag); Anca Elisabeta Tatay, Cornel Tatai-Baltă, <i>Gravorul Mihail Strilbițchi (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea)</i>, Cluj-Napoca, Editura Mega, Colecția Artă – Istorie – Cultură, 2023, 345 p. (Eugenia Dima); Sebastian Popescu, Alexandru Stancu, <i>Istoria fizicii în Moldova</i>, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2022, 304 p. (Renata-Gabriela Buzău (Apetroaie)); Laurențiu Vlad, <i>Constantin N. Brăiloiu (1809-1889): fragmente biografice</i>, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2023, 224 p. (Simion-Alexandru Gavriș); Martina Winkelhofer, <i>Viața de zi cu zi a împăratului: Franz Joseph și curtea sa imperială</i>, cuvânt înainte de Mihai-Răzvan Ungureanu, traducere din limba germană de Alex Bärnthaler-Nebeja, Iași, Editura Polirom, 2024, 252 p. (Ana-Maria Lupășteanu); Tim Grady, <i>A Deadly Legacy: German Jews and the Great War</i>, Londra, Yale University Press, 2017, 291 p. (Robert Dascălu); George Albuț, <i>Un diplomat român la Budapesta (1981-1990 și după aceea...)</i>, București, Corint Istorie, 2023, 256 p. (Ștefan-Cătălin Stanciu).	

<i>Abrevieri</i>	405
------------------------	-----

Focul din ianuarie 1880 și Palatul domnesc din Iași

Abstract. The history of the Princely Palace of Iași has often been intertwined with a scourge that has plagued the city since ancient times, fire. Fires were frequent in medieval and pre-modern towns because buildings were mostly wooden, neighborhoods were cramped and there was no adequate fire service. In the past, the palace was destroyed by fire in 1784 and 1827. With all the modernization that took place in the first half of the 19th century, fires continued to strike, but they affected smaller areas or only buildings. Such was the case with the fire that broke out on 16/28 January 1880, which had quite serious consequences over the Princely Palace. We tried to reconstruct the event with the help of archival sources and the press of the time. After the fire was put out with great difficulty, due to the very cold weather and the lack of water (which was freezing), the reconstruction process began, the palace being insured. The work was completed in the fall of 1882, and the institutions previously housed here moved in until the spring of 1883. Among them were the National Archives, the branch in Iași, whose evolution we have researched with the available sources. On June 5, 1883, in the presence of King Charles and Queen Elizabeth, the statue of Ștefan the Great, an older project of Iași's citizens dating back to 1856, was unveiled in front of the finished palace. As the rebuilt building had many deficiencies, the authorities decided to erect a new one in its place, more in tune with the times in terms of facilities, which is what happened between 1906 and 1925 (the current Palace of Culture).

Keywords: Iași; palace; fire; archives; reconstruction.

Istoria Palatului domnesc din Iași s-a întrepătruns des cu un flagel care a afectat din vechi timpuri orașul, focul. Incendiile erau frecvente în centrele urbane medievale și pre-moderne, deoarece clădirile erau în majoritate din lemn, cartierele erau înghesuite și nu exista un serviciu adecvat de pompieri. De această calamitate au suferit toate orașele din spațiul românesc, fără însă ca alte mari centre din apus să fie scutite, precum Londra, distrusă de marele foc din 1666¹. Vechii curți domnești din Iași i-a pus capăt tot un incendiu, cel din decembrie 1784, care i-a determinat pe domnii care au urmat să se tot mute prin oraș, folosind drept

* Prof. univ. dr., Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România; radvan@uaic.ro.

¹ Despre care s-a scris o literatură foarte întinsă; amintim doar un titlu recent: Jacob F. Field, *London, Londoners and the Great Fire of 1666: Disaster and Recovery*, Londra, Routledge, 2018.

reședință diverse case boierești². Abia în a doua sa domnie, Alexandru Moruzi (1802-1806) a hotărât să renunțe la tradiția de influență orientală a curții, care presupunea o clădire separată pentru domn și o alta pentru femei, și s-a îndreptat spre modelul occidental, poruncind ridicarea unei singure construcții, un palat modern, de arhitectură neoclasică. Pentru construirea palatului, a apelat la un arhitect venit din Austria, Johan Freiwald, care s-a remarcat în Iași și la ridicarea Palatului Roznovanu, a noii catedrale mitropolitane și a bisericii de la mănăstirea Frumoasa, dar și la Palatul Sturza și biserica de la Ruginoasa, biserica nouă de la mănăstirea Neamț etc³. Noul palat domnesc ocupa două niveluri, cu o suprafață generală de 8.600 de metri pătrați, impresionantă pentru acea vreme, devenind practic cea mai mare clădire din Moldova. Palatul nu excela prin monumentalitate sau decorațiuni exterioare, stilul sobru adoptat de arhitect fiind caracterizat mai mult prin funcționalitate. Cu tot cu cele trei vestibule deschise, palatul avea la parter 40 de încăperi, inclusiv casele scărilor; etajul cuprindea 46 de camere, cu tot cu scări (fig. I). Moruzi nu a apucat să stea în palatul terminat în 1806, fiind mazilit chiar înainte de inaugurare, astfel că la palat au tras mai mulți generali ruși, în perioada ocupației începută în decembrie 1806 și întinsă până la încheierea păcii din 1812. După război, la palat a rezidat Scarlat Calimah, urmat din 1819 de Mihail Suțu, iar din 1822 de noul domn pământean, Ioniță Sandu Sturza⁴.

Palatul domnesc ridicat de Moruzi a sfârșit în urma incendiului care a afectat o bună parte din capitala Moldovei în vara anului 1827. Focul ar fi izbucnit la casa lui Ilie Burchi Zmeu, din apropierea consulatului rusesc, de unde s-a întins în tot orașul, coborând și spre mahalalele din valea Bahluiului⁵. S-a estimat general că 800 de case ar fi fost distruse, incluzând Palatul domnesc cu cancelaria și arhivele, reședințele marilor boieri din centru, 15 biserici, Mitropolia și conventul catolic⁶. Palatul domnesc a stat ruinat o vreme, cu toate că autoritățile doreau refacerea sa. Diplomatul german Karl Otto Ludwig von Arnim descrie Iașii pe larg în 1836 și notează intenția noului domn, Mihail Sturza, de a restaura palatul, însă nu ca reședință domnească, ci ca sediu guvernamental, domnul preferând să stea în casa proprie⁷. Pentru a finanța construcția, guvernul a folosit venituri din exportul

² Despre vechea curte, vezi Laurențiu Rădvan, Mihai Anatolii Ciobanu, *Cum arăta curtea domnească din Iași? Informații inedite din surse cartografice*, în *SMIM*, XXXVII (2019), p. 195-234.

³ Viorica Malacopol, *Date în legătură cu activitatea arhitecților Freywald*, în *SCIA.AP*, XI (1964), nr. 1, p. 325-328; Laurențiu Rădvan, *Noi contribuții privitoare la originea și activitatea arhitectului Johann Freywald*, în *AȘUI*, LXVIII (2022), p. 344-345.

⁴ Structura și evoluția palatului au fost analizate de Laurențiu Rădvan, Mihai Anatolii Ciobanu, în studiul *1807, un an și trei planuri pentru Iași: al orașului, al curții și palatului domnesc*, în *AIIX*, LVI (2019), p. 247-273.

⁵ Vezi Marian Juncanariu, *Marele incendiu din 1827 și consecințele pe care le-a avut asupra orașului Iași*, în *HU*, XXVI, 2018, p. 47-65.

⁶ *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, s.n., vol. II, ed. de Paul Cernovodeanu, Cristina Feneșan et al., București, Editura Academiei Române, 2005, p. 270-271.

⁷ *Ibidem*, vol. III, p. 493-494.

de grâne⁸. Lucrările de refacere au avut loc în anii 1841-1843, arhitect fiind inginerul rus Nicolae Singurov (probabil din familia Sungurov), care s-a remarcat și la catedrala mitropolitană sau la ridicarea Obeliscului cu lei din Grădina Copou. Clădirea palatului – numit din ce în ce mai des Palatul Ocârmuirii – a rămas aceeași, cu mici ajustări la nivelul acoperișului și la corpul din spate, în partea dinspre sud-est⁹.

Zidurile de incintă ale vechii curți fuseseră deja demolate din 1834, iar turnul mare a dispărut în 1842, pentru a face loc perspectivei spre palat dinspre Ulița Mare (B-dul Ștefan cel Mare). În fața palatului, închizând o piață, s-au ridicat totuși mai multe clădiri cu etaj care urmau să aibă funcția de cazarmă pentru diverse unități. În partea din stânga intrării în curtea palatului erau două cazărmi pentru infanterie, pentru ca în dreapta să fie cazarma escadronului de cavalerie. Tot spre dreapta era o casă ce servea pentru gardă, dar și cu scop de arest militar. În apropiere se afla manejul, cu grajdurile lăncierilor, transformați apoi în jandarmi călări. Nu după multă vreme, s-a considerat că armata trebuie să aibă un sediu propriu, motiv pentru care în Copou, dincolo de Grădina Publică, s-a început în 1850 (și nu 1852, cum bine a demonstrat Dumitru Vitcu) ridicarea unui nou sediu, terminat abia în 1880¹⁰.

Dacă Mihail Sturza a preferat să stea în palatul familiei sale aflat nu departe de Mitropolie (azi sediul Facultății de Teologie Ortodoxă), urmașul său la tron, Grigore Alexandru Ghica (1849-1856), a rezidat în palat, în camerele din spate pregătite special pentru acest scop. Tot în această parte a clădirii a fost amenajat un paraclis, vederea dinspre apartamentele domnului dând spre un parc, protejat de un zid de incintă. După Ghica, la palat a stat caimacamul Teodor Balș (1856-1857), pentru ca domnul Unirii, Alexandru Ioan Cuza, să prefere să rezide în altă parte¹¹.

După mutarea capitalei la București, în 1862, aici s-au instalat diferite instituții: Prefectura județului Iași, Tribunalele, Curtea de Apel, Casieria și Arhiva, cărora li s-au adăugat Poșta și Telegraful. Acesta este și motivul pentru care, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, clădirea va fi numită Palatul Administrativ. În clădirile cazărmi din față se afla o unitate de jandarmi și artileria, infanterie fiind mutată la mănăstirile Cetățuia și apoi Frumoasa¹².

Calamitatea reprezentată de foc, un adevărat blestem pentru palat, a afectat din nou clădirea câteva decenii mai târziu. Un nou incendiu a izbucnit în dimineața

⁸ Postelnic Manolachi Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani până în zilele noastre*, ed., introd. și note de Andrei Pippidi, București, Editura Academiei Române, 2017, p. 258

⁹ Sorin Ifțimi, *Palatul Culturii din Iași. O retrospectivă istorică*, în vol. *Patrimoniul național și modernizare în societatea românească: instituții, actori, strategii*, ed. de Dumitru Ivănescu, Cătălina Mihalache, Iași, Editura Junimea, 2009, p. 265-266.

¹⁰ N. Grigoraș, *Complexul de monumente de la Copou - Iași*, în *CI*, s.n., IV (1973), p. 185-189, și Dumitru Vitcu, *Inadvertențe istorice gravate în marmură la Cazarma Mare de la Copou*, în *AIIX*, LI (2014), p. 361-368.

¹¹ Sorin Ifțimi, *op. cit.*, p. 266.

¹² N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 188-189.

zilei de miercuri, 16 ianuarie (28 ianuarie stil nou) 1880, unul cu consecințe destul de grave. Sursele de arhivă și presa vremii¹³ permit reconstituirea în detaliu a evenimentului. Focul ar fi izbucnit în cancelaria Comitetului Permanent, de unde s-a extins apoi la toată clădirea. Alarma s-a dat la ora 7, fapt ce a dus la mobilizarea tuturor posturilor de pompieri din oraș. De asemenea, au fost scoase trupele regimentului 8, aflat în cazarma din fața palatului. La fața locului au venit numeroși locuitori din Iași, cei doi prefecți, primarul și jandarmii pedestri sau călare. Inițial a ars acoperișul din partea dreaptă a clădirii, focul extinzându-se apoi spre centru și stânga. Din cauza gerului, afară fiind -15 grade Réaumur (-18.7 Celsius), pompele pompierilor nu au putut fi folosite, astfel că incendiul a durat până seara târziu¹⁴. Pentru că focul nu a putut fi stins imediat, oamenii adunați la palat au început să arunce pe ferestre tot ceea ce se putea salva din clădire, în special mobilă, documente și dosare, iar aici edificatoare este descrierea din presă:

„Pompierii, poliția, odagii și toți servitorii palatului începură cu năvală o campanie de aruncare pe ferestre a tuturor mobilelor, efectelor și arhivelor autorităților aflătoare în palat. Spectacolul era teribil. Prin ferestrele făcute în mii de bucăți ale cancelariilor sburau jos în ogradă: dulapuri, biurouri, fotoliuri, mese, scaune și printre toate acestea și în cantități nenumărate dosarele, parte cu dulapuri cu tot, și parte slobode, împrăștiind filele or în cele patru puncturi cardinale” (vezi și fig. II).

Deja la ora 2 după amiază focul era în toi și imposibil de controlat. Pentru numeroasele dosare și condici aruncate în curte s-au adus mai multe căruțe, care le-au transportat în curtea bisericii Trei Ierarhi, unde au fost puse sub pază. A fost salvată arhiva Casieriei, pe care casierul general, Ion Bogdan, deși bolnav, a reușit să o scoată cu angajații săi și să o ducă în cazarma din apropiere. Arhiva Statului, aflată la nivelul de jos al palatului, ar fi fost salvată, la fel actele Poștei și Telegrafului, nu și mare parte din cele ale Prefecturii, Comitetului Permanent, Tribunalele și Curților de Apel, secțiile I și II. Nici mobila aruncată nu a mai putut fi folosită, fiind distrusă datorită căderii de la înălțime¹⁵. Despre arhiva Corpului portăreilor aflăm că ar fi fost pusă sub pază în cazarma regimentului 8, în camera fanfarei, însă soldații care o păzeau ar fi stricat ulterior birourile portăreilor cu baionetele și și-ar fi însușit dosare, timbre și acte valoroase, împrăștiind hârtiile găsite prin curte, fapt ce a determinat intervenția procurorului¹⁶. Obiectele de cult

¹³ Am folosit în special ziarul „Românul”, păstrat în colecția de presă a BCU „Mihai Eminescu” Iași. Acesta a preluat informații din „Curierul de Iași”, „Ștafeta” sau „Steaua României”.

¹⁴ „Românul”, 19 ianuarie 1880, p. 1. Ca un aspect tragi-comic, un anume Costache surugiul, care fusese chemat cu sacaua să dea o mână de ajutor, se plânga după incendiu primarului că i-ar fi murit calul datorită gerului, fapt pentru care cerea despăgubiri. Rezoluția seacă a primarului a fost de respingere a solicitării, „pe motiv că n-au probat că iapa au perit la incendiu” (ANI, Primăria Iași, 86/1880, f. 26)! Pentru cazul similar al lui Gavrilă Busuioc, vecinii dau mărturie, în speranța unei soluții mai bune (ibidem, f. 27).

¹⁵ ANI, Primăria Iași, 86/1880, f. 4; „Românul”, 19 ianuarie 1880, p. 1.

¹⁶ „Românul”, 26 ianuarie 1880, p. 2.

aflate în paraclisul palatului au fost mutate la biserica Sf. Nicolae Domnesc și date în grija arhimandritului Clement de la acest lăcaș¹⁷. Tronul domnilor Moldovei, cu perna aferentă, a fost dus la Primărie, unde va sta până în martie 1883, când va fi trimis la Pinacotecă¹⁸.

La final, incendiul afectase tot etajul palatului, cu sala tronului și Curtea cu jurați, și, parțial, parterul. Poșta și Telegraful, aflate sub sala tronului, au fost mai puțin avariate, totuși câteva aparate telegrafice s-au stricat. Presa relatează că ar fi existat și victime, trei sau patru pompieri, fără a preciza câți dintre aceștia sunt morți sau doar răniți¹⁹. Aceeași presă a publicat telegramele transmise chiar în ziua sinistrului incendiu de către principele Carol și ministrul de Interne, Mihail Kogălniceanu, care își exprimau părerea de rău cu privire la dezastrul de la Iași (ministrul va veni personal în oraș pe 17 ianuarie). Regele susținea că:

„regret din suflet că Iașii, a doua capitală a țării și orașul către care am deosebită iubire, a pierdut unul din cele mai de căpetenie ale sale monumente. [...] Puteți asigura pe iubiții mei ieșeni că atât eu, cât și guvernul vom depune toate străduințele ca Palatul Administrativ cu care se făleau să fie rădicat din cenuse și să se înalțe mai măreț și mai frumos”²⁰.

Instituțiile care își avuseseră sediul în palat s-au mutat în mai multe clădiri din oraș, după cum urmează: Prefectura județului în sediul Conservatorului, în spatele bisericii Banu; Casieria generală în casele Voinescu; Curtea de Apel și o secție a Tribunalului într-o casă a maiorului Lecca; Poșta la sucursala telegrafului de lângă casa Iancu Cațichi și într-o casă de lângă biserica catolică; Biroul telegrafic a rămas în curtea palatului, într-o cameră de la cazarmă²¹. Secțiile III și IV ale Tribunalului și-au reluat activitatea la 26 ianuarie, cu toate că procesele programate în acea zi nu s-au ținut, datorită absenței împričinaților, secția IV pe 29 ianuarie, în timp ce Curtea de Apel avea programată reînceperea programului la 1 februarie²².

Printre cei care au sărit în ajutor au fost și profesorii și elevii Școlii Normale „Vasile Lupu”, care se aflau în sediul din vecinătate, de la Trei Ierarhi, fapt recunoscut public de primarul Constantin Christodulo Cerchez²³.

Inițial, s-a crezut că focul a fost unul intenționat, ideea pusă imediat după sinistru pe seama prefectului și preluată de către ministrul de interne²⁴, dar cel mai

¹⁷ ANI, Primăria Iași, 86/1880, f. 2 (inventarul, cuprinzând argintărie, alămuri, veșminte, obiecte, icoane și mobilier din lemn, respectiv cărți bisericești, se află reprodus la f. 3-3v.).

¹⁸ Ibidem, f. 65.

¹⁹ „Românul”, 19 ianuarie 1880, p. 2.

²⁰ Ibidem, 21 ianuarie 1880, p. 2; 26 ianuarie 1880, p. 2.

²¹ Ibidem, 24 ianuarie 1880, p. 2.

²² Ibidem, 2 februarie 1880, p. 2; 5 februarie 1880, p. 2.

²³ „Curierul de Iași”, 29 ianuarie 1880, p. 1.

²⁴ „Românul”, 16 ianuarie 1880, p. 1; 17 ianuarie 1880, p. 1.

probabil starea defectuoasă a sobei din sala cancelariei Comitetului Permanent a determinat izbucnirea incendiului.

Palatul fusese asigurat la societatea de asigurări „România” pentru suma de 800.000 de franci, din care o optime urmau să fie acoperiți direct de această societate, iar celelalte șapte optimi erau reasigurate la alte organizații. Mai multe personalități au donat bani, iar unii funcționari și-au cedat salariul pentru refacerea clădirii²⁵.

Guvernul anunțase demararea cât mai grabnică a lucrărilor de restaurare, însă acest lucru a întârziat, datorită încetinelii activității comisiei de constatare a daunelor, formată din prefectul Leon Negruzzi și Iancu Manu, avocatul statului. La 8 martie 1880, această comisie încă nu își finalizase raportul, motiv pentru care de la Ministerul Finanțelor venea solicitare către primarul din Iași pentru a oferi ajutor²⁶. Până în luna august, s-a realizat un plan de restaurare, care se pare că a fost supus dezbaterii publice. Încă de atunci au fost reacții legate de calitatea restaurării, unele voci din oraș exprimându-și îngrijorarea că palatul va fi refăcut la un nivel de calitate inferior. Bani nu erau suficienți și se pare că era necesară suma de 250000 lei, una din propuneri fiind ca guvernul să dea acești bani din cele 10 milioane de lei pe care le datora municipalității, cel mai probabil în contul compensațiilor legate de pierderea statutului de capitală²⁷. În ședința Consiliului Comunal din 11 august, s-a dezbătut această propunere, membrii consiliului fiind de acord cu transferul sumei respective, precizând că se dorea adăugarea unui etaj la clădirea palatului și înlocuirea lemnăriei cu fier²⁸.

Lucrările de reconstrucție – date în grija antreprenorului Papadopol și supravegheate de arhitectul M. Țoni²⁹ – au durat doi ani, palatul fiind redat instituțiilor administrative și juridice locale treptat, în lunile de la finalul anului 1882 și până în primăvara lui 1883³⁰. Reparațiile au fost ample și au modificat anumite părți ale construcției, introducând elemente ale eclectismului francez. Bolta trăsurilor de la intrarea principală a fost refăcută cu trei arce, în loc de două, iar rezalitul central, aflat deasupra acestei intrări, a primit un acoperiș modificat, din tablă. Elementele de decorație din vechea clădire, fie că erau picturi sau sculpturi, au fost înlăturate, noua clădire fiind mult mai simplă. Dintre camerele vechi, nu s-a mai alocat una pentru a servi paraclisului din palat³¹.

Un element important pentru ansamblul palatului a fost dat de demolarea majorității clădirilor din jur, deschizându-se pentru prima dată complet perspectiva asupra construcției principale. Inițial, au existat planuri de păstrare sau reconstruire

²⁵ Ibidem, 19 ianuarie 1880, p. 2; 19 februarie 1880, p. 2. Clădirea a continuat să fie asigurată la societatea „România” și după incendiu; spre exemplu, pentru perioada noiembrie 1885-noiembrie 1886 s-a plătit suma de 1125 de lei (ANI, Prefectura jud. Iași, 38/1884, f. 56).

²⁶ ANI, Primăria Iași, 86/1880, f. 20.

²⁷ Ibidem, f. 28.

²⁸ Ibidem, f. 28v.

²⁹ Ibidem, f. 31, 33.

³⁰ În octombrie 1882 începuse mutarea dosarelor Tribunalului (ibidem, f. 51).

³¹ Sorin Ifțimi, *op. cit.*, p. 266-267.

a clădirilor. În 1881, Ministerul de Război anunța alocarea a 60000 de lei pentru construirea lângă palat a trei imobile, care să îi găzduiască pe jandarmii călare, cei pedestri și pe pompieri. Dar noile construcții nu se potriveau cu planurile de renovare a palatului și deschidere a unei largi piețe, astfel că s-a solicitat un alt teren, la fostul han turcesc de lângă Trei Ierarhi³². Cișmeaua din față a fost dezafectată în vara lui 1882, pentru a face loc soclului statuii lui Ștefan cel Mare.

La 5 iunie 1883, în prezența regelui Carol și a reginei Elisabeta, în fața palatului terminat a fost dezvelită statuia lui Ștefan cel Mare, un proiect mai vechi al ieșenilor, ce data din 1856. Realizarea monumentului a fost încredințată sculptorului francez Emmanuel Frémiet, considerat unul din cei mai apreciați artiști ai vremii și cel mai bun în realizarea statuiilor ecvestre. Cea de la Iași îl reprezintă pe Ștefan și nu un rege polonez, sculptorul lucrând pe baza informațiilor primite din țară, la momentul trimiterii comenzii socotindu-se că domnul Moldovei purta barbă. Cu această ocazie, Strada Mare din fața palatului a primit numele de Ștefan cel Mare³³. În imaginile păstrate de la momentul dezvelirii se văd clădirile cazarmii și doar o singură imagine surprinde colțul de nord al palatului proaspăt refăcut (vezi fig. III).

Construcțiile care făceau parte din cazarmă au început să fie dezafectate abia în vara lui 1885, începând cu construcția din vale, dinspre strada Palat. În proces era implicat corpul de geniu, dar și un număr de arestați, lucrarea mergând foarte lent, corpul A al cazarmii fiind demolat până la temelie până în martie 1886. Clădirile abandonate deveniseră între timp un pericol public, depozit de gunoi sau adăpost pentru cei certați cu legea³⁴. Piatra obținută în urma demolării urma să fie preluată de armată și folosită la pavarea unor alei din Copou, presupunem că de la noua cazarmă³⁵. Pe lângă construcțiile amintite, în curtea palatului rezistaseră clădirile fostei bucătării și ale grajdului domnesc, construite la origine încă din vremea lui Alexandru Moruzi și păstrate după restaurarea din 1843. Acestea au fost ocupate tot de armată, fiind revendicate în 1885 de intendentul palatului³⁶. Demolarea a continuat până în toamna anului 1887, când ultimele pietre de la fundație au fost înlăturate³⁷.

La vale de palat s-a amenajat o grădină, delimitată printr-un gard, la care se lucra încă din octombrie 1882; documentele de arhivă vorbesc de pământul cărat de lângă palat și de lucrările întreprinse în toamna acestui an³⁸. La grădină s-a muncit mai mulți ani. În *Albumul general al României*, în volumul dedicat de Alexandru Antoniu județului Iași, este reprodusă o imagine care surprinde palatul înconjurat de moloz, toată zona de la nord și vest de clădire fiind răscolită și neamenajată

³² ANI, Primăria Iași, 86/1880, f. 36-37; N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 189.

³³ N. Grigoraș, *Statuia lui Ștefan cel Mare din Iași*, în *CI*, III (1972), p. 285-305; Sorin Iftimi, *op. cit.*, p. 267-269.

³⁴ ANI, Primăria Iași, 86/1880, f. 66, 68-69, 72, 76v.

³⁵ Ibidem, f. 72, 81.

³⁶ ANI, Prefectura jud. Iași, 38/1884, f. 41.

³⁷ ANI, Primăria Iași, 86/1880, f. 83-84.

³⁸ ANI, Primăria Iași, 86/1880, f. 31, 52-53.

(fig. IV)³⁹. Grădina va fi plantată și finalizată în anii care au urmat, astfel că în ediția ulterioară a Albumului general, din 1904, Antoniu a publicat o imagine în care palatul apare înconjurat de vegetație (fig. V)⁴⁰.

Un dosar aparte legat de efectele incendiului din ianuarie 1880 privește situația Arhivelor Statului, filiala Iași, care se aflau în palat la momentul focului. S-a păstrat o întreagă corespondență între reprezentanții locali și direcția de la București, asigurată în acel moment, dar și în anii următori, de Barbu Petriceicu Hașdeu. Acesta a făcut în primăvara anului 1880 o inspecție la fața locului, raportând situația Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice. O bună parte din acte fuseseră salvate, dar în modul haotic prezentat mai sus⁴¹. Dosarele fuseseră descompletate, unele inventare pierdute, iar rafturile stricate. De la palat, documentele au fost duse la Trei Ierarhi și la Casieria Generală, mutată temporar în cazarma din față, altele fiind ulterior depozitate în beciurile unei case de pe str. Ghica vodă. Hașdeu sublinia în fața ministrului importanța sucursalei de la Iași, singura din țară de altfel, în care erau strânse acte din toată Moldova, solicitând detașarea pentru două luni a unui funcționar de la direcția centrală, respectiv angajarea a încă doi-trei funcționari. Cei existenți, împreună cu Gheorghe Tăutu, șeful sucursalei, care era în vârstă și bolnav, nu făceau față sarcinii monumentale de punere în ordine a actelor salvate⁴².

Aproape un an mai târziu, Hașdeu revine la minister, plângându-se că situația de la Iași s-a agravat și dosarele putrezeau în beciuri, fiind necesară deschiderea unui credit de cel puțin 4000 de lei pentru ca serviciul să facă față cât de cât⁴³. În vara anului 1882, când se preconiza încheierea lucrărilor de reparație la palat, se punea problema mutării înapoi în clădire, motiv de solicitare de alți bani, pentru personal, rafturi noi etc⁴⁴. Hașdeu personal a constatat în toamna lui 1882 că cele cinci camere alocate în palat pentru arhivă nu erau suficiente, mai ales că una urma să servească pentru cancelaria Arhivei, astfel că identificase drept soluție mutarea unei părți din dosare în beci, care însă trebuia amenajat, ministrul Grigore Tocilescu fiind de acord cu această măsură și cu angajarea temporară de personal ajutător⁴⁵. Până în februarie 1883, mutarea a avut loc, delegatul direcției C. D. Mumuianu constatând într-o vizită că cele cinci încăperi alocate erau cu totul

³⁹ Alexandru Antoniu, *Albumul general al României. Județul Iași*, [f.l.], 1893 [fig. 35].

⁴⁰ Idem, *Album general al României*, partea II, București, 1904, fig. 55.

⁴¹ Unele documente au fost ascunse, precum nouă acte vechi, puse de un comisar într-un beci de sub turnul bisericii Sf. Nicolae Domnesc și scoase la iveală patru ani mai târziu (Sever Zotta, *Din trecutul Arhivei Statului a Moldovei. Spicuri din dosarele cancelariei*, în „Arhiva românească”, tom VI, București, 1941, p. 260-262, nr. XXI-XXIII).

⁴² B. P. Hașdeu, *Mărturii*, ed. de Lidia Brâncănu, București, Direcția Generală a Arhivelor Statului, 1993, p. 109, nr. 70.

⁴³ *Ibidem*, p. 115, nr. 76. Pentru situația arhivei în acei ani, vezi și Sever Zotta, *op. cit.*, p. 237-238.

⁴⁴ B. P. Hașdeu, *Mărturii*, p. 123, nr. 86; p. 129, nr. 92.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 131, nr. 94; vezi și p. 133, nota 1 de sus. Personalul arhivei ieșene era oricum cu totul insuficient, de doar patru persoane (dintre care unul era simplu servitor), în condițiile în care la București erau angajați 24 de oameni (*Arhivele Statului. 125 de ani de activitate, 1831-1956*, București, DGAS, 1957, p. 48-50).

insuficiente arhivei, în condițiile în care înainte de incendiu sucursala dispusese de șapte saloane mari. Vina era dată pe șeful filialei, Tăutu, despre care se spune că era „surd și cu vederile slabe”, nefiind capabil să își susțină adecvat cauza când s-au distribuit încăperile. Starea generală a arhivei după mutare era socotită proastă, multe dosare putrezind în beciuri; totuși, până în vara lui 1884, sucursala primește camere suplimentare, ocupând în total nouă camere⁴⁶. În septembrie 1884, ministrul Tocilescu susținea pensionarea șefului sucursalei, Hașdeu recomandând în locul său chiar pe Mihai Eminescu, despre care susținea că este „foarte cunoscut nu numai ca scriitor, dar posedând totodată, după cum a avut subscrisul ocaziunea de a constata însuși, cunoștințe serioase în istoria și paleografia română”. Pensionarea lui Tăutu nu a mai avut loc, acesta murind un an mai târziu, locul său fiind luat de Neculai Roiu⁴⁷. Ulterior, atât în 1887, cât și în 1882, au fost discuții cu privire la restrângerea numărului de camere deținute de arhivă în palat, la cererea prefectului, directorul Hașdeu și ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Spiru Haret, respingând categoric această propunere⁴⁸.

După 1883, clădirea palatului s-a aflat în subordinea județului Iași, suferind din lipsa unei finanțări adecvate și necesitând reparații periodice. Acestea nu erau de cea mai bună calitate, cum au fost cele din decembrie 1885, urmate la puțin timp de reclamația intendentului palatului, care nu mai făcea față numeroaselor plângeri venite de la diferitele instituții găzduite în clădire. Majoritatea priveau lucruri mărunte, broaște defecte, sobe care nu funcționau bine, geamuri sparte, dar și infiltrații de apă de la zăpada necurățată de pe acoperiș!⁴⁹ Iarna următoare a cunoscut același scenariu, cu reparații la acoperiș în toamna lui 1886 și cu tavane inundate în februarie 1887 în mai multe camere ale Tribunalului și Curții de Apel⁵⁰. Arhitectul Filip Xenopol, care a făcut devizul de lucrări și a realizat reparațiile în regie proprie, s-a scuzat, susținând că acoperișul prezenta puncte vulnerabile în nu mai puțin de 140 de locuri, dintre care numai șase ar fi fost afectate de dezghețul din februarie. Cu această ocazie, el înștiințează Prefectura că învelitoarea acoperișului, deși nu de o calitate proastă, nu era întreținută, iar apa nu era corect dirijată spre scurgeri (jgheaburile fiind oricum prost lucrate), motiv pentru care tabla („tinicheaua”) începuse să ruginească pe dedesubt. Xenopol susținea că învelitoarea acoperișului va trebui înlocuită curând, la un cost estimat de aproximativ 25000-30000 de lei⁵¹.

Chiar dacă palatul trecuse printr-o reparație radicală după focul din 1880, totuși apa nu fusese introdusă efectiv în interior, ci se aducea tot de la cișmeaua publică din apropiere. Abia în vara lui 1887 se organizează licitație publică pentru

⁴⁶ B. P. Hașdeu. *Mărturii*, p. 134, nr. 97; p. 143, nr. 111.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 144, nr. 112; p. 147, nr. 116. Tăutu a condus mai mulți ani arhiva din Iași: 1867-1874, 1876-1885, Roiu urmându-i pentru următorii 12 ani, până în 1897 (*Arhivele Statului. 125 de ani de activitate*, p. 217, anexa 40).

⁴⁸ B. P. Hașdeu. *Mărturii*, p. 159, nr. 133; p. 193, nr. 173.

⁴⁹ ANI, Prefectura jud. Iași, 38/1884, f. 68, 117.

⁵⁰ ANI, Prefectura jud. Iași, 34/1887, f. 2.

⁵¹ *Ibidem*, f. 5-7.

lucrări de introducere a apei în palat, de modernizare a privatelor, alături de alte reparații absolut necesare⁵². Apa a fost adusă în clădire, planul urmărind și protecția la incendiu, dar veșnica problemă a calității lucrărilor și-a spus și aici cuvântul, țevile pleznind și inundând mai multe camere ale Poștei și Intendenței în ianuarie 1889⁵³. În decembrie 1889, maiorul Fotino, intendentul Palatului, raporta și un incendiu, izbucnit în camera juraților de la Curtea de Apel, din cauza unor servitori neglijenți. Focul a fost stins la timp, evitându-se astfel un nou dezastru⁵⁴.

În cele din urmă, autoritățile au hotărât să ridice pe locul palatului o clădire nouă și mai în ton cu vremurile din punct de vedere al dotărilor. Deja în 1906 au avut loc licitațiile pentru darea în antrepriză a lucrărilor de construcție ale noului palat, al cărui proiect final – aparținând arhitectului I. D. Berindei – a fost aprobat în anul următor. Lucrările de demolare ale Palatului Administrativ au început însă din 1906, din construcția anterioară păstrându-se parțial fundațiile părții din față, ziduri de la parter și chiar etaj⁵⁵. Noua construcție era ridicată la începutul primului război mondial, în interior urmând să se mute aceleași instituții precum în palatul vechi. „Sala tronului” urma să fie în *Sala Voievozilor*, diverse instanțe, Arhiva, Casieria generală, Percepția și Telegraful urmând să preia diferite încăperi. Odată cu intrarea României în război, în clădire au fost instalate trupele aliate rusești, pentru ca ulterior aici să se afle sediul Corpului IV de Armată, Serviciul Geografic, Telegraful și spitale militare. Lucrările de finalizare ale construcției au fost reluate în 1921, fiind încheiate în 1925. Din acest moment destinația principală a palatului a fost de sediu al diferitelor instanțe din Iași, alături de Parchetul General și Prefectură. Clădirea a scăpat relativ intactă în al doilea război mondial. În 1955, regimul comunist a decis să dea o destinație culturală palatului, care a primit numele sub care este cunoscut azi în Iași, cel de *Palatul Culturii*⁵⁶.

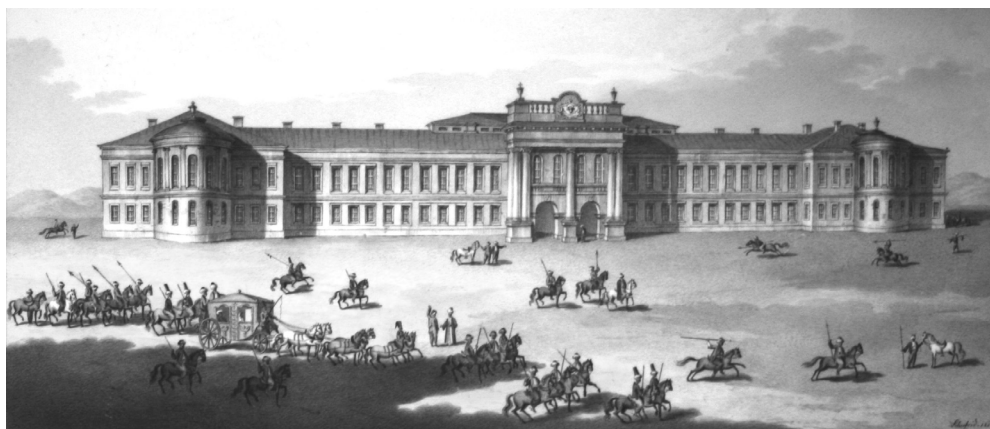
⁵² Ibidem, f. 24-25.

⁵³ Ibidem, f. 43; 27/1889, f. 3.

⁵⁴ ANI, Prefectura jud. Iași, 27/1889, f. 61; deviz de reparații la f. 66.

⁵⁵ Voica Maria Pușcașu, *Palatul Culturii din Iași. Studiu istoric*, în *IN*, XXIV (2018), p. 22-24; eadem, *Palatul Culturii din Iași. Istorie, arheologie și restaurare. Observații de parament și rezultate ale cercetărilor arheologice preventive efectuate la edificiul Palatului Culturii din Iași în etapa octombrie 2008 – ianuarie 2009*, în *CI*, XXXVII (2018), p. 147-151.

⁵⁶ Sorin Ifțimi, *op. cit.*, p. 269-277.

I. Palatul domnesc figurat pe o tavă de porțelan; autor: pictorul vienez Schufried, 1814
(Viorica Malacopol, *op. cit.*, p. 327, fig. 1)

II. Incendiul Palatului Administrativ din Iassi, 1880
(schiță de epocă, editor Dimitrie Daniel)

III. Dezvelirea statuii lui Ștefan cel Mare în fața palatului, 5 iunie 1883
(B.C.U. Iași, Colecții speciale)

IV. Palatul Administrativ, cca. 1892
(Alexandru Antoniu, *Albumul general al României. Județul Iași*, [f.1.], 1893, fig. 35)

V. Palatul Administrativ la începutul secolului XX
(Alexandru Antoniu, *Album general al României*, partea II, București, 1904, fig. 55).

ABREVIERI

<i>AARMSI</i>	= Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice
<i>AARMSL</i>	= Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Literare
<i>AARPAD</i>	= „Analele Academiei Române”, seria II, București, 1879-1916
<i>AA.SS.</i>	= <i>Acta Sanctorum</i> , ed. Bollandisti, III ^a ediție, Parigi 1863-1870
<i>AB</i>	= Arhivele Basarabiei
<i>ACNSAS</i>	= Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
<i>AE</i>	= L’Année Epigraphique, Paris
<i>AIR</i>	= Arhiva Istorică a României
<i>AIAC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj
<i>AIIAI</i>	= Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, Iași
<i>AIIC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie Cluj
<i>AIINC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie Națională, Cluj
<i>AIIX</i>	= Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”, Iași
<i>ALIL</i>	= Anuarul de Lingvistică și Istorie Literară, Iași
<i>ALMA</i>	= <i>Archivum Latinitatis Medii Aevi</i> . Genève.
<i>AM</i>	= Arheologia Moldovei, Iași
<i>AMAE</i>	= Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
<i>AmAnthr</i>	= American Anthropologist, New Series, Published by Wiley on behalf of the American Anthropological Association
<i>AMM</i>	= Acta Moldaviae Meridionalis, Vaslui
<i>AMMB</i>	= Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași
<i>AMN</i>	= Acta Musei Napocensis
<i>AMR</i>	= Arhivele Militare Române
<i>AMS</i>	= Anuarul Muzeului din Suceava
<i>ANB</i>	= Arhivele Naționale, București
<i>ANC</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Județean Cluj
<i>ANSMB</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Municipiului București
<i>ANG</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Județean Galați
<i>ANI</i>	= Arhivele Naționale, Iași
<i>ANIC</i>	= Arhivele Naționale Istorice Centrale
<i>ANR-Cluj</i>	= Arhivele Naționale, Cluj-Napoca
<i>ANR-Sibiu</i>	= Arhivele Naționale, Sibiu
<i>ANRM</i>	= Arhivele Naționale ale Republicii Moldova, Chișinău
<i>ANRW</i>	= Aufstieg und Niedergang der römischen Welt, Berlin-New York
<i>ANSMB</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Municipiului București
<i>ANV</i>	= Arhivele Naționale, Vaslui
<i>AO</i>	= Arhivele Olteniei
<i>AP</i>	= Analele Putnei
<i>APH</i>	= Acta Poloniae Historica, Varșovia
<i>AqLeg</i>	= <i>Aquila Legionis. Cuadernos de Estudios sobre el Ejército Romano</i> , Salamanca
<i>AR</i>	= Arhiva Românească
<i>ArchM</i>	= Archiva Moldaviae, Iași
<i>ArhGen</i>	= Arhiva Genealogică
„Arhiva”	= „Arhiva”. Organul Societății Științifice și Literare, Iași
<i>ArhMold</i>	= Arheologia Moldovei

ASRR	= Arhiva Societății Române de Radiodifuziune
AȘUI	= Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
ATS	= Ancient Textile Series, Oxbow Books, Oxford și Oakville
AUAIC	= Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
AUB	= Analele Universității „București”
BA	= <i>Biblioteca Ambrosiana</i> , Roma, Città Nuova Editrice
BAR	= Biblioteca Academiei Române
BArchB	= Bundesarchiv Berlin
BAR int. ser.	= British Archaeological Reports, International Series
BBRF	= Buletinul Bibliotecii Române din Freiburg
BCIR	= Buletinul Comisiei Istorice a României
BCMI	= Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice
BCU-Iași	= Biblioteca Centrală Universitară, Iași
BE	= Bulletin Epigraphique
BF	= Byzantinische Forschungen, Amsterdam
BJ	= Bonner Jahrbücher, Bonn
BMI	= Buletinul Monumentelor Istorice
BMIM	= București. Materiale de istorie și muzeografie
BNB	= Biblioteca Națională București
BNJ	= Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher
BOR	= Biserica Ortodoxă Română
BS	= Balkan Studies
BSNR	= Buletinul Societății Numismatice Române
ByzSlav	= Byzantinoslavica
CA	= Cercetări arheologice
CAI	= Caiete de Antropologie Istorică
CartNova	= <i>La ciudad de Carthago Nova 3: La documentación epigráfica</i> , Murcia
CB	= Cahiers balkaniques
CBI	= <i>Der römische Weihebezirk von Osterburken. Corpus des griechischen und lateinischer Beneficiärer – Inschriften des Römischen Reiches</i> , Stuttgart
CC	= Codrul Cosminului, Suceava (ambele serii)
CCAR	= Cronica cercetărilor arheologice din România, CIMEC, București
CCh	= <i>Corpus Christianorum</i> , Turnhout
CChSG	= <i>Corpus Christianorum. Series Graeca</i>
CCSL	= <i>Corpus Christianorum Series Latina</i> , Turnhout, Brepols
CDM	= <i>Catalogul documentelor moldovenești din Arhivele Centrale de Stat</i> , București, vol. I-V; supl. I.
CDȚR	= <i>Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului</i> , București, vol. II-VIII, 1974-2006
Chiron	= Chiron: Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, 1971
CI	= Cercetări istorice (ambele serii)
CIL	= <i>Corpus Inscriptionum Latinarum</i> , Berlin
CL	= Cercetări literare
CLRE	= <i>Consuls of the Later Roman Empire</i> , eds. R. S. Bagnall, A. Cameron, S. R. Schwartz, K. A. Worp, Atlanta, 1987
CN	= Cercetări Numismatice
CNA	= Cronica Numismatică și Arheologică, București
CSCO	= <i>Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium</i> , Louvain
CSEA	= <i>Corpus Scriptorum Ecclesiae Aquileiensis</i> , Roma, Città Nuova Editrice
CSEL	= <i>Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum</i> , Wien, De Gruyter
CSPAMI	= Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Centrale, Pitești
CT	= Columna lui Traian, București

<i>CTh</i>	= <i>Codex Theodosianus</i> . Theodosiani, Libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis, I, edidit adsumpto apparatu P. Kruegeri, Th. Mommsen, Hildesheim, 1970-1971
<i>Cv.L</i>	= Convorbiri literare (ambele serii)
„ <i>Dacia</i> ”, <i>N.S.</i>	= Dacia. Nouvelle Série, Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, București
<i>DGAS</i>	= Direcția Generală a Arhivelor Statului
<i>DI</i>	= Diplomatarium Italicum
<i>DIR</i>	= <i>Documente privind istoria României</i>
<i>DIRRI</i>	= <i>Documente privind Istoria României. Războiul pentru Independență</i>
<i>DOP</i>	= Dumbarton Oaks Papers
<i>DTN</i>	= <i>Din trecutul nostru</i> , Chișinău
<i>DRH</i>	= <i>Documenta Romaniae Historica</i>
<i>EB</i>	= Études Balkaniques
<i>EBPB</i>	= Études byzantines et post-byzantines
<i>EDCS</i>	= <i>Epigraphik-Datenbank Clauss-Slaby</i> (http://www.manfredclauss.de/)
<i>EDR</i>	= <i>Epigraphic Database Roma</i> (http://www.edr-edr.it/default/index.php)
<i>EpigrAnat</i>	= Epigraphica Anatolica, Münster
<i>ERAsturias</i>	= F. Diego Santos, <i>Epigrafia Romana de Asturias</i> , Oviedo, 1959.
<i>EuGeSta</i>	= <i>Journal of Gender Studies in Antiquity</i>
<i>Gerión</i>	= Gerión. Revista de Historia Antigua, Madrid
<i>GB</i>	= Glasul Bisericii
<i>GCS</i>	= <i>Die Griechischen Christlichen Schriftsteller</i> , Leipzig, Hinrichs, 1897-1969
<i>GLK</i>	= <i>Grammatici Latini Keil</i>
<i>HEp</i>	= <i>Hispania Epigraphica</i> , Madrid
„ <i>Hierasus</i> ”	= <i>Hierasus</i> . Anuarul Muzeului Județean Botoșani, Botoșani
<i>HM</i>	= Heraldica Moldaviae, Chișinău
<i>HU</i>	= Historia Urbana, Sibiu
<i>HUI</i>	= Historia Universitatis Iassiensis, Iași
<i>IDR</i>	= <i>Inscripțiile din Dacia romană</i> , Bucurști-Paris
<i>IDRE</i>	= <i>Inscriptions de la Dacie romaine. Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie</i> , I-II, Bucarest, 1996, 2000
<i>IGLN</i>	= <i>Inscriptions grecques et latines de Novae</i> , Bordeaux
<i>IGLR</i>	= <i>Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România</i> , București, 1976
<i>IILPecs</i>	= <i>Instrumenta Inscripta Latina. Das römische Leben im Spiegel der Kleininschriften</i> , Pecs, 1991
<i>ILAlg</i>	= <i>Inscriptions latines d'Algérie</i> , Paris
<i>ILB</i>	= <i>Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae. Inscriptiones inter Oescum et Iatrum repertae</i> , Sofia, 1989
<i>ILD</i>	= <i>Inscripții latine din Dacia</i> , București
<i>ILN</i>	= <i>Inscriptiones latines de Novae</i> , Poznan
<i>ILLPRON</i>	= <i>Inscriptionum Lapidarium Latinarum Provinciae Norici usque ad annum MCMLXXXIV repertarum indices</i> , Berlin, 1986
<i>ILS</i>	= <i>Inscriptiones Latinae Selectae</i> , 1892
<i>IMS</i>	= <i>Inscriptiones Moesiae Superioris</i> , Belgrad
<i>IN</i>	= „Ioan Neculce”. Buletinul Muzeului Municipal Iași
<i>ISM</i>	= <i>Inscripțiile din Scythia Minor grecești și latine</i> , București, vol. I-III, 1983-1999
<i>JGO</i>	= <i>Jahrbücher für Geschichte Osteuropas</i>
<i>JL</i>	= Junimea literară
<i>JRS</i>	= The Journal of Roman studies, London
<i>LR</i>	= Limba română
<i>Lupa</i>	= <i>Ubi Erat Lupa</i> (http://lupa.at/)
<i>MA</i>	= Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț

<i>MCA</i>	= Materiale și cercetări arheologice
<i>MEF</i>	= <i>Moldova în epoca feudalismului</i> , vol. I-XII, 1961-2012, Chișinău
<i>MEFRA</i>	= <i>Mélanges de l'École française de Rome: Antiquité</i> , Roma
<i>MGH</i>	= <i>Monumenta Germaniae Historica inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum auspiciis societatis aperiendis fontibus rerum Germanicarum medii aevi</i> , Berlin 1877-
<i>MI</i>	= Magazin istoric, București
<i>MIM</i>	= Materiale de istorie și muzeografie
<i>MM</i>	= Mitropolia Moldovei
<i>MMS</i>	= Mitropolia Moldovei și Sucevei
<i>MN</i>	= Muzeul Național, București
<i>MO</i>	= Mitropolia Olteniei
<i>MOF</i>	= Monitorul Oficial al României
<i>Navarro</i>	= M. Navarro Caballero, <i>Perfectissima femina. Femmes de l'élite dans l'Hispanie romaine</i> , Bordeaux, 2017.
<i>NBA</i>	= <i>Nuova Biblioteca Agostiniana</i> , Roma, Institutum Patristicum Augustinianum
<i>NDPAC</i>	= <i>Nuovo Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane</i> , I, A-E, 2e edizione, Marietti, 2006; III, P-Z, 2e edizione, Marietti, 2008
<i>NEH</i>	= Nouvelles études d'histoire
<i>OI</i>	= Opțiuni istoriografice, Iași
<i>OPEL</i>	= <i>Onomasticon provinciarum Europae latinarum</i> , vol. I-IV, Budapesta-Viena, 1994-2002
<i>PG</i>	= <i>Patrologiae cursus completus, Series Graeca</i> , ed. J.-P. Migne, Paris, 1886-1912
<i>PIR</i>	= <i>Prosopographia Imperii Romani. Saec. I.II.III</i> , editio altera, Berlin.
<i>PLRE</i>	= <i>Prosopography of the Later Roman Empire</i> , 3 vol., eds. A. H. M. Jones, J. R. Martindale, and J. Morris, Cambridge, 1971-1992
<i>RA</i>	= Revista arhivelor
<i>RBAR</i>	= Revista Bibliotecii Academiei Române, București
<i>RC</i>	= Revista catolică
<i>RdI</i>	= Revista de istorie
<i>REByz</i>	= Revue des Études Byzantines
<i>RER</i>	= Revue des études roumaines
<i>RESEE</i>	= Revue des études Sud-Est européennes
<i>RGI</i>	= Revista Generală a Învățământului
<i>RHP</i>	= <i>Die römischen Hilfstruppen in Pannonien während der Prinzipatszeit. I: Die Inschriften</i> , Viena
<i>RHSEE</i>	= Revue historique de Sud-Est européen
<i>RI</i>	= Revista istorică (ambele serii)
<i>RIAF</i>	= Revista pentru istorie, arheologie și filologie
<i>RIB</i>	= <i>Roman Inscriptions of Britain</i> , Londra
<i>RIM</i>	= Revista de Istorie a Moldovei, Chișinău
<i>RIR</i>	= Revista istorică română, București
<i>RIS</i>	= Revista de istorie socială, Iași
<i>RITL</i>	= Revista de istorie și teorie literară
<i>RIU</i>	= <i>Die römischen Inschriften Ungarns</i> , Budapesta
<i>RJMH</i>	= The Romanian Journal of Modern History, Iași
<i>RM</i>	= Revista muzeelor
<i>RMD</i>	= <i>Roman Military Diplomas</i> , Londra
<i>RMM</i>	= <i>Römische Militärdiplome und Entlassungsurkunden in der Sammlung des Römisch-Germanischen Zentralmuseums</i> , Mainz
<i>RMM-MIA</i>	= Revista muzeelor și monumentelor, seria Monumente istorice și de artă
<i>RMR</i>	= Revista Medicală Română
<i>RRH</i>	= Revue roumaine d'histoire

<i>RRHA</i>	= Revue roumaine de l'histoire de l'art
<i>RRHA-BA</i>	= Revue Roumaine d'Histoire de l'Art. Série Beaux Arts
<i>RSIAB</i>	= Revista Societății istorice și arheologice bisericești, Chișinău
<i>Rsl</i>	= Romanoslavica
<i>SAHIR</i>	= Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae, București
<i>SAI</i>	= Studii și Articole de Istorie
<i>SANIC</i>	= Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale
<i>SCB</i>	= Studii și cercetări de bibliologie
<i>SCh</i>	= <i>Sources Chrétiennes</i> , Paris
<i>SCIA</i>	= Studii și cercetări de istoria artei
<i>SCIM</i>	= Studii și cercetări de istorie medie
<i>SCIV/SCIVA</i>	= Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie)
<i>SCN</i>	= Studii și Cercetări Numismatice, București
<i>SCȘI</i>	= Studii și cercetări științifice, Istorie
<i>SEER</i>	= The Slavonic and East European Review
<i>SHA</i>	= <i>Scriptores Historiae Augustae</i>
<i>SJAN</i>	= Serviciul Județean al Arhivelor Naționale
<i>SMIC</i>	= Studii și materiale de istorie contemporană, București
<i>SMIM</i>	= Studii și materiale de istorie medie, București
<i>SMIMod</i>	= Studii și materiale de istorie modernă, București
<i>SOF</i>	= Südost-Forschungen, München
<i>ST</i>	= Studii Teologice, București
<i>StAntArh</i>	= <i>Studia Antiqua et Archaeologica</i> , Iași
<i>T&MBYZ</i>	= <i>Travaux et Mémoires du Centre de recherches d'histoire et de civilisation byzantines</i>
<i>ThD</i>	= Thraco-Dacica, București
<i>TR</i>	= Transylvanian Review, Cluj-Napoca
<i>TV</i>	= Teologie și viața, Iași
<i>ZPE</i>	= Zeitschrift für Papyralogie und Epigraphik
<i>ZSL</i>	= Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde